

**Verejné zdravotníctvo v kontexte zdravotníctva
21.storočia, chápanie zdravia v jeho nových modeloch,
jeho funkciách a orientácii**

Zdravie

SZO z roku 1947 definuje, „zdravie ako stav fyzickej, psychickej a sociálnej pohody a nielen ako chýbanie choroby či slabosti.“ Podľa Florence Nightingaleovej: „Zdravie znamená dobre sa cítiť a využívať naplno svoje sily.“

Pojem zdravie chápu ľudia rozlične. Chápanie pojmu zdravie závisí od spoločnosti, v ktorej jedinec žije, stupňa rozvoja a od jej kultúry. Ďalej od vzdelania, hodnotového systému človeka, s tým, čo rozumie pod pojmom zdravie a čo pre neho zdravie znamená.

Verejné zdravie

- zdravie komunity charakterizované ako stav čo najvyššej úrovne zdravia a čo najmenších nerovností v zdraví danej komunity, ktorý je možné dosiahnuť s prihliadnutím na sociálno-ekonomickú úroveň a úroveň zdravotnej starostlivosti danej komunity.

- tento stav je výsledok organizovaného úsilia celej komunity a je zabezpečovaný prostredníctvom verejnej a komunitnej politiky a politiky zdravia s využívaním metód hodnotenia dopadu na zdravie.

V rámci EÚ sa veľká dôležitosť prikladá zabezpečovaniu vysokej úrovne ochrany ľudského zdravia vrátane poskytovania informácií o monitorovaní zdravotného systému, pokiaľ ide o aktivity vo vzťahu k zdravotnému stavu a trendom, ako i dozor nad prenosnými chorobami.

Verejné zdravotníctvo (VZ)

Ide o multidisciplinárny vedný odbor, zaoberajúci sa zdravím populácie a spôsobmi ako predchádzať chorobám, posilňovať zdravie, predĺžiť život prostredníctvom organizovaného úsilia spoločnosti.

- **Hlavné úlohy VZ:** - poskytovanie informácií (vzdelávanie),
- výchova (zdravotná),
- výskum,
- koncepcná a programová činnosť.

Multidisciplinárny odbor: vstupuje doňho niekoľko vedných odborov - pedagogika, psychológia, sociológia, sociológia, sociálne lekárstvo, epidemiológia, biológia, farmakológia, medicína, ekonomika, štatistika...atď.

► **Faktory ovplyvňujúce VZ:**

- neustále rastúca populácia ľudí (veľká populácia zvyšuje nároky na produkciu. Výrazne enviromentálne zmeny, ktoré narúšajú rovnováhu v biotopoch – ako dôsledok objavovanie sa nových patogénov, mnohé prenosné zo zvierat na ľudí – zoonózy (napr. Vtáčia chrípka, SARS) alebo objavenie sa patogénov na kontinentoch, kde predtým neexistovali (dôsledok intenzívnej leteckej dopravy).

- zmena vekovej štruktúry – vďaka pokroku v medicíne ľudia žijú dlhšie, čo prináša nové výzvy pre verejné zdravotníctvo,
- globalizácia – zvýšenie cestovania, je dnes veľmi ľahké prejsť z jednej strany zemegule na druhú za 20-24 hodín,
- bioterorizmus,
- veľké rozdiely medzi rozvinutými a rozvojovými krajinami – rozdiely v prioritách vo verejnom zdravotníctve (napr. cholera v Haiti, hlad v Afrike...).

Modely zdravia

Existuje niekoľko modelov chápania zdravia:

► **Klinický model zdravia** - tento model definuje zdravie ako chýbanie znakov a symptómov choroby či úrazu. Protipólom zdravia je poranenie alebo ochorenie. Toto chápanie zdravia je blízke medicínskemu pohľadu, lekárom, ale aj sestram.

► **Model hrania roly** – tento model definuje zdravie na základe schopností človeka plniť jemu dané úlohy v spoločnosti. Choroba je v tomto modeli chápaná ako neschopnosť vykonávať svoju prácu.

► **Adaptačný model zdravia** – tento model chápe zdravie ako tvorivý proces. Poukazuje na schopnosť jedinca adaptovať sa meniace sa prostredie. Choroba je chápaná poruchou adaptácie.

► **Eudaimonistický model zdravia** – poskytuje najkomplexnejší pohľad na zdravie. Tento model chápe zdravie ako stav rozvinutia a uplatnenia osobného potenciálu, vrozených, ako aj získaných schopností človeka. Choroba je reparačný proces prírody v prípade nedostatku či poruchy.

Ďalšie modely chápania zdravia:

► **Biomedicínsky model zdravia** – rozhodujúce sú symptómy choroby, diagnostické kritéria, dostupnosť vyšetrení a vhodná terapia. Tento model vychádza z bežnej lekárskej praxe.

► **Ekologicko – sociálny model zdravia** – je zameraný na celú osobnosť jedinca ako člena rodiny a spoločnosti, prislúchajúceho k určitej kultúre a plniaceho občianske a spoločenské roly. Zaujíma sa o sociálne charakteristiky zdravia (napr. úroveň zdravia, závislosť na príjme, pohlaví, veku, vzdelania atď.). Snaží sa porozumieť kultúrnym, sociálnym a individuálnym hodnotám. Venuje pozornosť subjektívnej stránke zdravia, pocitom a osobnému vnímaniu a postojom k zdraviu, chorobe a determinantom ovplyvňujúcim zdravie. Chápe výsledný zdravotný stav nielen ako vzťah lekár a pacient, ale aj ako výsledok vlastnej aktivity i aktivity ako sociálnej skupiny a spoločnosti ako celku.

Ekologicko – sociálny model nie je protipólom biomedicínskeho prístupu, ale jeho významným rozšírením.

Základné funkcie a orientácia systému zdravotníctva:

► **v širšom slova zmysle** – vhodne usmerňovať a koordinovať prijatý systém starostlivosti o zdravie – záujem o zdravotnú situáciu, jej vývoj, determinanty a možnosti ovplyvnenia. Determinanty zdravia populácie: životné prostredie 20%, genetika 10%, životný štýl 50-60%, zdravotníctvo a zdravotná starostlivosť 10%.

► **v užšom slova zmysle** – zdravotníctvo vychádza zo svojich zdrojov (pracovníci, zariadenia, peniaze, poznatky a kvalifikácia) a činnosti v snahe dosiahnuť čo najlepšie výsledky.

Zdravie pre všetkých v 21. storočí

V máji r.1998 prijala SZO na svojom zhromaždení program Zdravie pre všetkých v 21. storočí.

Program obsahuje tematické celky:

- dlhodobý zámer – dosiahnuť úplný potenciál zdravia pre všetkých.
- 2 hlavné smery – podporovať a ochraňovať zdravie, znižovať výskyt nových prípadov závažných chorôb a poškodení a vyhnúť sa utrpeniu, ktoré ľuďom spôsobujú,
- 3 základné hodnoty, ktoré tvoria etickú bázu Zdravia 21 – zdravie ako základné ľudské právo, rovnosť v zdraví a solidarita medzi všetkými krajinami, účasť a zodpovednosť jednotlivcov, komún, inštitúcií za sústavný rozvoj zdravia.

Aby sa zabezpečila trvalá udržateľnosť realizácie Zdravia 21, zvolili sa **štyri hlavné stratégie**:

1. Medzirezortná spolupráca – pri zlepšovaní determinantov zdravia (fyzické, ekonomické, sociálne- postavenie žien v spoločnosti, kultúrne perspektívy ako aj rozdiely v pohlaví).
2. Programy a investovanie do rozvoja zdravia a zdravotnej starostlivosti.
3. Integrovaná primárna zdravotná starostlivosť zameraná na rodinu a komunitu.
4. Proces rozvoja zdravia založený na účasti primeraných partnerov (v domácnostiach, školách, na pracoviskách a v miestnej komunite ako aj na národnej úrovni), a ktorý podporuje spoločné rozhodovanie, realizáciu a odpočet plnenia.

Ciele programu SZO Zdravie 21 – Zdravie pre všetkých v 21. storočí:

1. Solidarita pre zdravie v Európe

Do roku 2020 treba súčasné rozdiely v zdravotnom stave medzi členskými štátmi znížiť.

2. Rovnosť v zdraví

Do roku 2020 odstrániť rozdiely v zdraví jednotlivých socio-ekonomických skupín vnútri všetkých členských štátov tak, že sa podstatne zlepši zdravotný stav znevýhodnených skupín.(sociálno-ekonomické podmienky, ktoré zhoršujú zdravotný stav, najmä rozdiely v príjme, dosiahnutom vzdelaní a uplatnení na trhu práce).

3. Zdravý štart do života

Do roku 2020 zabezpečiť všetkým novorodencom zdravý štart do života, a tak zlepšiť zdravie novorodencov, detí a predškolskej mládeže.

4. Zdravie mladých ľudí

Do roku 2020 by mali mladí ľudia byť zdravší a schopní plniť svoju úlohu v spoločnosti. Treba znížiť úmrtnosť a invaliditu v dôsledku násilia a nehôd, ktorých účastníkmi sú mladí ľudia, znížiť taktiež podiel mladých ľudí praktizujúcich škodlivé formy správania, ako sú užívanie drog, tabaku a alkoholu, výskyt tehotenstiev u dospievajúcich dievčat.

5. Zdravé starnutie

Do roku 2020 budú mať aj ľudia starší než 65 rokov možnosť tešiť sa z plného zdravia a hrať aktívnu sociálnu rolu.

6. Zlepšenie duševného zdravia

Do roku 2020 treba zlepšiť psychosociálnu pohodu ľudí. Ľudia s psychickými problémami majú mať k dispozícii lepšie, komplexné a dostupné služby (zvýšiť schopnosť ľudí vyrovnávať sa so stresujúcimi životnými udalosťami, znížiť výskyt samovrážd).

7. Zníženie výskytu infekčných chorôb

Do roku 2020 treba nepriaznivý dopad nakažlivých chorôb na zdravie podstatne zmenšiť systematicky realizovanými programami na elimináciu alebo kontrolu tých z nich, ktoré sú významné pre zdravie populácie (v každom štáte dosiahnuť trvalý pokles výskytu úmrtnosti alebo nepriaznivých následkov nákazy HIV a AIDS, iných pohlavne prenášaných chorôb, tuberkulózy a akútnych respiračných a hnačkovitých chorôb u detí, znížiť výskyt malárie.)

8. Zníženie výskytu neinfekčných chorôb

Do roku 2020 chorobnosť, invaliditu a predčasnú úmrtnosť v dôsledku hlavných chronických chorôb treba znížiť (úmrtnosť na choroby srdca ciev, úmrtnosť

na nádory pľúc , znížiť výskyt amputácií, slepoty, zlyhania obličiek, komplikácií v tehotenstve a iných vážnych komplikácií cukrovky).

9. Zníženie výskytu úrazov z násilia a nehôd

Do roku 2020 treba významne a trvalo znižovať výskyt úrazov, zdravotného postihnutia a úmrtí z nehôd a násilia (znížiť úmrtnosť a zdravotné postihnutie z cestných úrazov, ďalej znížiť úmrtnosť a zdravotné postihnutie zo všetkých úrazov na pracovisku, v domácnosti a vo voľnom čase).

10. Zdravé a bezpečné životné prostredie

Do roku 2015 budú ľudia v regióne žiť v bezpečnejšom životnom prostredí. Expozícia škodlivinám neprekročí medzinárodne dohodnuté hodnoty.

11. Zdravší život

Do roku 2015 by ľudia všetkých vrstiev spoločnosti mali viesť zdravší spôsob života.

12. Obmedzenie škodlivosti alkoholu, drog a tabaku

Do roku 2015 treba významne znížiť vo všetkých členských štátoch nepriaznivý dopad na zdravie z užívania návykových látok ako tabak, alkohol a drog.

13. Miesta pre zdravie

Do roku 2015 majú mať ľudia väčšie možnosti žiť v zdravom fyzickom a sociálnom prostredí doma, v škole, na pracovisku a v obci – v meste (treba zlepšiť bezpečnosť a kvalitu prostredia domácností, znížiť riziko pre zdravie z fyzického prostredia v domácnosti, postihnutým treba umožniť viesť zdravý spôsob života a zlepšiť ich prístup k získaniu bytu, práce či k verejnému a spoločenskému životu, znížiť výskyt úrazov v domácnosti).

14. Multiodvetová zodpovednosť za zdravie

Do roku 2020 by mali všetky rezorty uznať a akceptovať svoj podiel zodpovednosti za zdravie.

15. Integrované zdravotnícke odvetvie

Ľudia majú mať oveľa lepší prístup k primárnej zdravotníckej starostlivosti zameranej na rodinu a komunitu.

16. Manažment kvality starostlivosti

Členské štáty majú zabezpečiť, aby riadenie zdravotníctva smerovalo k čo najlepšiemu výsledkom, či už ide o celoštátne programy, alebo starostlivosť o samotného pacienta.

17. Financovanie zdravotníckych služieb a pridelovanie zdrojov

Členské štáty majú mať trvalo udržateľný mechanizmus financovania a rozdeľovania zdrojov pre zdravotníctvo založený na zásadách rovnakého prístupu, nákladovej efektívnosti, solidarity a optimálnej kvality (výdavky na zdravotníctvo majú byť primerané potrebám obyvateľstva).

18. Rozvoj ľudských zdrojov a zdravie

Do roku 2010 majú všetky členské štáty zabezpečiť, aby zdravotnícky pracovníci a pracovníci v iných sektoroch mali náležité, zodpovedajúce, požadované vedomosti, postoje a zručnosti na ochranu a podporu zdravia.

19. Výskum a poznanie pre zdravie

Do roku 2005 majú mať všetky členské štáty zdravotný výskum, informačné a komunikačné systémy, ktoré lepšie pomôžu získavať, efektívne využívať a rozširovať poznatky na podporu zdravia pre všetkých.

20. Mobilizácia partnerov pre zdravie

21. Opatrenia a stratégia zdravia pre všetkých

Zdravie 21 by malo byť zapracované do programov rozvoja zdravia každého členského štátu regiónu a jeho ciele osvojené všetkými veľkými európskymi organizáciami a inštitúciami. Cieľom programu Zdravie pre všetkých je podieľať sa na rozvíjaní projektov zameraných na riešenie problémov. Konečným cieľom programu je pomôcť vytvoriť viaceré zdravotné projekty založené na individuálnej zodpovednosti a vytvoriť spolupracujúcu sieť projektov, a tak prispieť k zlepšeniu zdravia mnohých ľudí vo svete.

Vláda SR uložila ministrovi zdravotníctva vypracovať Národný program podpory zdravia (NPPZ) a súčasne uložila ostatným ministrom a orgánom štátnej správy spolupracovať s MZ SR. NPPZ vychádza z politiky „Zdravie pre všetkých“ – Svetovej zdravotníckej organizácie zakotvenej v politike „Zdravie 21“ - zdravie pre Európsky región pre 21. storočie.

Ciele Národného programu podpory zdravia

Ciele tohto programu zastrešujú jednotlivú problematiku, vychádzajú nielen z cieľov programu Svetovej zdravotníckej organizácie, ale zohľadňujú i súčasné možnosti a súčasný celkový stav Slovenskej republiky po jej vstupe do európskych štruktúr.

„Národný program podpory zdravia“ bol niekoľko krát aktualizovaný, je zameraný na vybrané determinanty zdravia a skladá sa z 11 cieľov:

1. zdravý životný štýl,
2. starostlivosť o zdravie,
3. zdravá výživa,
4. alkohol, tabak, drogy,
5. prevencia úrazovosti,
6. zdravá rodina,
7. zdravé pracovné podmienky,
8. zdravé životné podmienky,
9. zníženie výskytu infekčných chorôb,
10. zníženie výskytu neinfekčných chorôb,
11. pohybová aktivita.

Každý cieľ obsahuje definíciu, charakteristiku súčasného stavu, zdravotného uvedomenia obyvateľov, aktivít, cieľov a ukazovateľov monitorovania. Nástrojom na

realizáciu cieľov NPPZ sú projekty. Ich realizácia sa uskutočňuje na národnej alebo regionálnej úrovni, podľa závažnosti zdravotného rizika. Sú dlhodobé alebo krátkodobé. Hodnotenie NPPZ sa robí každých 5 rokov, najbližšie bude v roku 2010. Správa sa predkladá vláde SR, ktorá má rozhodujúcu úlohu pri formovaní trvalo udržateľného systému rozvoja zdravia verejnosti a môže prijímať zodpovedajúce opatrenia.

Vo svete existuje viacero medzinárodných plánov na zlepšenie zdravia na medzinárodnej úrovni napr. OSN majú tzv. Millenium development goals 2015 (Rozvojové ciele tisícročia):

Sú to:

- ukončenie(eliminovanie) hladu a chudoby
- Vzdelanie pre všetkých
- rovnosť pohlaví
- zdravie detí
- Zdravie matiek, reprodukčné zdravie
- Boj proti HIV/ AIDS
- Udržateľnosť životného prostredia
- Globálna spolupráca

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

1. BAŠKOVÁ, M. a kol. Výchova k zdraviu. Martin: Vydavateľstvo Osveta, 2009. 226 s. ISBN 978-80-8063-320-2.
2. FARKAŠOVÁ, D. a kol. Ošetrovateľstvo- teória. Martin: Vydavateľstvo Osveta, 2005. 215s. ISBN 80-8063-182-4
3. JANEČKOVÁ, H. Úvod do verejného zdravotníctva. Praha : Vydavateľstvo Portál, 2009. 294 s. ISBN 978-80-7367-592-9
4. MINISTERSTVO ZDRAVOTNÍCTVA SLOVENSKEJ REPUBLIKY. Národný program podpory zdravia. [online].2005 [citované 6.11.2010]. Dostupné na internete: < http://www.uvzsr.sk/docs/info/podpora/narodny_program_sk.pdf>